

TÓTH ANNA¹

ARTES DICENDI

Azaz a zene és a beszélt művészetek (grammatika, retorika, dialektika) közötti kölcsönhatások. Minden bizonnyal sokan felkapják a fejüket: mit keres egy arisztotelészi gondolat egy olyan cikk elején, amely kóruszenével, mi több, egy amatőr kórusnak a régizene „szabályaival” való ismerkedéséről szól? Igen, a „szabály” szó feltétlenül idézőjelben használandó.

Régi kórus ≠ régi zene

A Budapesti Vándor Kórus tipikus amatőr vegyes kar, az ilyen együttesekre jellemző, a zenetörténetet átívelő, sokszínű repertoárral. Van azonban néhány különleges képessége: megalakulásának eddigi 88 éve alatt mindig képes volt megtalálni a legkilátástalanabb helyzetekből is a kiutat, túlélni válságos helyzeteket. Számos egyéb mellett néhány tényezőt fontos kiemelni az ehhez szükséges kellékekből:

1. saját projekteket hozott létre, amelyek közül a legfontosabbak tartósan beépültek a magyar kóruséletbe és amelyek különböző módokon, de mind a fiatalokhoz, a fiatalokról szólnak;
2. egyedi színekkel, itthon még alig ismert szerzők műveinek műsorra tűzésével formálja repertoárját;
3. Németh Zsuzsanna karnagy irányításával arra törekszik, hogy e művek ne egyszerűen új szint jelentsenek, de lehetőleg szilárd szakmai alapokon, hitelesen szólaljanak meg.

Mondhatnánk, hogy ez természetes, minden karvezetőnek ez a célja. Nincs is gond addig, amíg megkérhető egy komponista, hogy legyen olyan kedves, jöjjön el egyszer a próbára, amikor a művével foglalkoznak és szóljon, ha valamit másképp képzelt el. A már nem élő zeneszerzők esetében legtöbbször elég, ha figyelmesen követjük a kottát, hiszen a komponista a kottán keresztül közli velünk, hogy mit tegyünk – állította John Cage, azt feltételezve, hogy a szerző és az előadó azonos módon értelmezi a kottaképet.

A kép azonban árnyaltabb ennél. „Nyugati keresztény kultúrákban a 19. századig kizárólag csak kortárs zenét játszottak. (Mindaddig nem volt „divat” régebben élt szerzők darabjaival közönség elé lépni. – a szerk.) A hitelesség első előfeltétele, hogy a zeneszerző szándékának megfelelően tudjuk a kottát

¹ Tóth Anna zenetörténész.

elolvasni. Ez egyáltalán nem olyan könnyű, mint sokan hiszik. Nincs az a kottairás, amely pontosan azt ábrázolná, aminek ténylegesen meg kell szólalnia, és ez vonatkozik a ritmusra, a hangmagasságra (hiszen a különböző hangolások meghatározta különböző értékek nem kottázhatók le), a dinamikára és a hangszínre is (hiszen ilyen komponensek rögzítésére a kottairás nem alkalmas).” (Nikolaus Harnoncourt: *Kottairás és hitelesség*, megj.: Musica, 1971. nov-dec., ford.: Karasszon Dezső, in: Régi Zene, Zeneműkiadó, Budapest, 1982)

Mit tehet egy karnagy, aki azt szeretné, hogy a kórusa a tőle telhető legközelebb kerüljön azon művek hiteles tolmácsolásához, amelyek kottái nem közvetítenek az előadók számára egyértelmű információkat? Felkér egy olyan szakembert, aki hosszú évtizedek óta kutatja ennek lehetőségét. Akitől tanácsot, ötletet lehet kapni, aki ismer néhány alapvető, a kívánt cél elérését segítő „fogást”.

Amatőrök és régizene-teóriák?



Jobbágy Valér a Budapesti Vándor Kórus workshopjának előadója

Így került sor 2024. március 23-án Jobbágy Valér egésznapos workshopjára, amelyre Pachelbel *Singet dem Herrn* és Sweelinck *Hodie Christus natus est* című liturgikus művével, valamint Samuel Wesley *O sing unto me Roundelaie* madrigáljával készült a kórus.

Jobbágy Valér személyes élménnyel kezdte bevezetni a kórust a régizene rejtelmes világába. Valóságos kultúrsokként élte meg sok évtizeddel ezelőtti első találkozását azzal az előadásmóddal, amelyet még Nyugat-Európában is kevesen ismertek akkor, keletebbre pedig hallani sem hallottak róla.

Andrea von Ramm *Hogyan énekeljünk régi zenét?* tanulmányában olvasható, hogy „Egy nyelv jellegzetes hangzása nagyon jól megjeleníthető egy tipikus

mássalhangzó-magánhangzósorral, egy dallammal vagy egyfajta frazeálással. Minden nyelvnek megvan a maga jól megragadható ritmikus profilja és speciális rezonanciatartománya, amely csakis az adott nyelvre vagy dialektusra jellemző. Így azután eltérő hangzás, másféle rezonancia és más színű énekhang keletkezik, attól függően, hogy az énekes milyen nyelven énekel. Minden nyelvnek megvan tehát a maga színezete.” (megj.: Early Music, 1976 január; ford.: Karasszon Dezső, in: Régi Zene, Zeneműkiadó, Budapest, 1982)

Tyúk–tojás(–tyúk) / zene–szöveg–zene



Jobbágy Valér a Budapesti Vándor Kórus workshopjának előadója

A három kiválasztott mű szövege három különböző nyelven íródott, ami sok lehetőséget (és okot) adott a darabok korrigálására. Jobbágy Valér alapelve, hogy szöveges zene ide, szöveges zene oda, a kiindulási pontnak magának a zenének kell lennie. Első hallásra ez talán éppen az ellenkezője annak, amit mondani szoktak; nevezetesen, hogy a vokális zenében első lépés a szöveggel való ismerkedés.

A workshop alapján azonban kiderült, ez a kettő nem mond ellent egymásnak. Létre kell hozni a zenét, félretéve első lépésben a megzenésített szöveget. Lehet lalázni, lehet másfajta szótagokat használni, a lényeg, hogy az ember ne a – számára egyelőre ismeretlen – szöveggel legyen elfoglalva. Így gyorsabban megszületik maga a ZENE. És ettől a pillanattól kiemelten fontossá válik a szöveg is. Figyelni kell azonban, hogy ettől még ne torzuljon maga a zene: úgy kell formálni például a magánhangzókat, hogy azok tónusa alkalmazkodjék a már elsajátított zenéhez, ne a dallam változzék az általunk akárhogy kiejtett magánhangzók miatt.

Az előadás ettől azonban még korántsem tökéletes. Az énekesek ugyanis az elfelejtett technikák újra-felfedezésében hatalmas hátrányban vannak.

Kénytelenek énekesek és éneklések leírására szorítkozni, míg a hangszerjátékosok legalább kézbe vehetik a megfelelő fizikai objektumokat, megismerhetik azok építésmódját és játéklehetőségeit – fejtegette Howard Mayer Brown a *Kóruszene a reneszánsz korban* című írásában (megj.: Early Music, 1978 április, ford.: Karasszon Dezső, in: Régi Zene, Zeneműkiadó, Budapest, 1982)



Jobbágy Valér a Budapesti Vándor Kórus workshopjának előadója

Kulcsfontosságú maga a hangképzés, amelyre a teljes kultúra épül. Jobbágy Valér a leghatékonyabb tanulási módszerek azt tartja, ha minél többet hallgatjuk a leginkább autentikusan interpretáló együttesek (például a Hilliard Ensemble) felvételeit. Megfigyelhető, hogy bár egy általánosan elfogadott módszer szerint a magánhangzókkal kezdődő sorok indításakor valamilyen mássalhangzót kell diszkrétan a kezdőhang elé illeszteni az együtt-megszólalás érdekében, az angolok bátran elhagyják ezt, magánhangzóval indítanak egyszerre és pontosan, ami unikális jelenség.

Saját tapasztalatai segítettek neki abban, hogy megkönnyítse a mássalhangzóval kezdődő szavak, sorok indítását. Némely kezdő hangok (m, b, p stb.) ugyanis akadályt jelentenek, ha arra törekszünk, hogy maga a mássalhangzó szólaljon meg ütésre. A megoldás, hogy ez a mássalhangzó előzze meg az ütésre „becélzott” magánhangzót. Nem vonatkozik mindez például a (g, k, h) torokhangokra, amelyek nem jelentenek ilyen akadályt a sorkezdésnél.

Külön feladat az énekelt szövegben egymást követő magán- és mássalhangzók helyzete. A szöveg érthetősége és ami még talán ennél is fontosabb, a zenei stílus hitelessége megköveteli, hogy az artikuláció érdekében ezek mindenképpen különüljenek el egymástól. Az egymást követő mássalhangzók

esetében a legjobb gyakorlási terepet (természetesen) a német nyelvű Pachelbel-mű kínálta. Az egymást mássalhangzó közbeiktatása nélkül követő magánhangzók esetében különösen figyelni kell a követő vokális intenzív artikulációjára. Ennek hiánya egy áldiftongust eredményez, és a szövegértést nehezíti. Alkalmazása viszont plasztikusabbá teszi az előadást.

A számos, érthetően és érdekesen megfogalmazott tapasztalat, tanács, az elénekelt darabok javíthatása mellett óriási élményt jelentett mindannyiunk számára az a lelkesedés, az az (nyugodtan le merem írni) imádat, amit Jobbágy Valér az igazán jó és általa hitelesnek tartott interpretációk iránt táplál – ez itatta át minden egyes szavát. Mint Arisztotelész *Retorikájában*: a szónok rendelkezik azokkal az eszközökkel, melyek segítségével hallgatóságának érzelmi reakcióit kontrollálni és irányítani tudja.

Függelék:



[Budapesti Vándor Kórus](#)

[TELJES LEJÁTSZÁSI LISTA MEGTEKINTÉSE](#) (16 video)